

tøbrud kom først under den mindretalspolitisk mådeholdne efterfølger, Uwe Barschel.

En politisk profil af Karl Otto Meyer i 1991 kunne Klatt også have tegnet ud fra Meyers holdning til den slesvig-holstenske arkivlov, syn på den tysk-tyske genforening og holdning til det yderligtgående højreparti DVU, der en tid sad i landdagen. Disse ting viser således noget om Meyers demokratiopfattelse, der var præget af hans erfaringer under nazismen, hans danske genforeningshåb og således baggrund i det gammeldanske, flensborgske mindretal, og til begreber som lydighed og modstand, der er vigtige drivkræfter for ham.

Jeg savner i fremstillingen også et svar på, hvad der gjorde det muligt, at SSW kunne være så EF-forbeholden, og hvorfor Karl Otto Meyer skiftede holdning fra et EF-ja i 1960'erne til et EF-nej i 1970'erne. Dette nej var således blandt andet en væsentlig grund til borgerliges Karl Otto Meyer-kritik i 1970'erne, der toppede i 1980-81 med SSF-næstformand Gerhard Ernsts hårde kritik af Meyer.

Martin Klatt er afgjort bedst i sin behandling af de sidste år, hvor først skan-

dalen om CDU's ministerpræsident Uwe Barschel i 1987-88 og siden om SPD's Björn Engholm i 1993 gav SSW helt nye politiske muligheder i landdagen, og også SSW-landdagsmand Karl Otto Meyers formidlende rolle anerkendtes. Endnu i 1980 anerkendtes således hverken SPD eller CDU denne rolle.

Det sættes også i det rette lys, i hvor høj grad den første halve snes år i landdagen betød en jævn udvikling stemmemæssigt set for SSW, der i 1971-83 til landdagsvalg holdt sig på omkring 6,5 % af stemmerne i Sydslesvig (og for kredsvalgene kun bevægede sig fra 8,1 % i 1970 til 8,4 % i 1982), og at den politiske fremgang for alvor først kom i 1987-88. Det må man ikke glemme på baggrund af de sidste års ubetingede fremgang til to SSW-landdagsmedlemmer i 1996 og tre i 2000.

Det stiller så i det hele taget spørgsmålet, om ikke SSW's stillingtagen til tysk politik i langt højere grad tjente til at samle flere vælgere om sig og således på langt sigt sikre, at det igen gik langsomt frem efter 1974-75, frem for at give SSW indflydelse på tysk politik.

Nils Vollertsen

NORDEN

Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen og Erling Sandmo: *Norsk historie*, bind I: 750-1537. (Aschehoug, 1999). 448 s., 368 NOK.

Den ny Norgeshistorie er skrevet som lærebog for historiestuderende på norske universiteter og højskoler i det udtalte håb, at den vil kunne afløse Andreas Holmsens *Norges historie*, hvis første udgave udkom så langt tilbage som

1939. De to bøger er meget forskellige i form og fremlæggelsesmåde. Holmsens fremstilling var autoritativ, den fremlagde hans opfattelse af det norske samfunds udvikling i én lang fortælling præget af hans materialistisk-marxistiske tilgang. Det er en spændende og velskrevet bog med nogle meget prægnante formuleringer som f.eks. »I alle sine ytringsformer springer da Norges storhet i 13. århundre direkte ut av den

maktstilling godseieraristokratiet hadde vundet... Det bidrag storparten av bøndene ytte til den, var å bøye nakken og spenne inn livremmen.« Mest kendt er vel Holmsens ord om situationen efter Den Sorte Død: »Mens statssamfunnet gikk i oppløsning, vokste de primitive lokale bondesamfunnene fram til nytt liv... Det var selve trykket av overbefolkningen som hadde lettet. For folket i Norge var mandedauen en befrielse.«

Den ny Norgeshistorie er anderledes. For det første er der fire forfattere, hvilket nødvendigvis har lagt bånd på den enkeltes frihed til at fremkomme med egne meninger, og de fire har lagt megen vægt på at skrive en bog, som ikke ville falde fra hinanden i separate afhandlinger, et mål som er blevet nået. Men først og fremmest har det været deres mål at skrive en bog, som problematiserer stoffet og diskuterer, hvad forskellige forskere har ment. Det har ikke været målet at give en ny autoritativ fremstilling.

De grundlæggende tolkninger af Norges middelalder går tilbage til forskere som P.A. Munch, Aschehoug, Sars, Halvdan Koht og Holmsen, og indledningen indeholder logisk nok en historiografisk gennemgang frem til efterkrigstiden. Rigssamling og kristning, borgerkrige, storhedstid og nedgang, forholdet mellem samfundsgrupperne og karakteren af statsdannelsen er lige så centrale emner og grundmotiver i denne bog, som de altid har været. Forfatterne undskylder lidt, at bogen er blevet en traditionel Norgeshistorie – det er nu svært at se, hvordan det overhovedet kunne være anderledes – men påpeger, at debatten ikke længer først og fremmest drejer sig om de store nationale spørgsmål, men om middelaldersamfundet i sig selv. De nægter at bruge betegnelsen storhedstid om det 13. århundredes norske kongerige og fremhæver, at den senmiddelalderlige krise ikke var

værre i Norge end i andre lande. I det hele taget var Norge en del af Europa.

Selv om de grundlæggende problematiseringer og tolkninger går tilbage til før 1945, bygger det alsidige forfatterteam naturligvis på den rige moderne norske middelalderforskning. De gør også et knæfald for kvindehistorien, kønshistorien, som de imidlertid kun har kunnet benytte til en udmærket skitse af især nogle forskelle mellem det hedenske og det kristne samfund. Men i øvrigt står socialhistorien ikke i centrum i bogen.

Fremstillingen falder i tre hovedafsnit, tidlig middelalder 750-1130, højmiddelalder 1130-1350 og senmiddelalder 1350-1537. Det er naturligvis udtryk for et bevidst valg, at der ikke er nogen kapiteloverskrift med betegnelsen vikingetid. Vi læser i stedet om indre landnam og ydre landnam. Ved den kortfattede skildring af det indre landnam – bosætningseksponering og folkevækst – savner man godt nok Holmsens langt mere vidende fremstilling, men ellers er der ting med, som ikke var fremme på Holmsens tid. Der er et afsnit om trældene, som var mange og ikke kun hørte hjemme på høvdinge- og storbondegårde. Der er en skildring af høvdingemagt som bygget på klienter og gavegivning, på personlige forbindelser mellem mænd, et emne man gerne havde læst mere om. Og der er en problematisering af bondesamfundets karakter. Over for en ældre opfattelse af høvdinge versus fribønder på familiebrug stilles et forslag om større og mindre familiegårde med selvejere og fæstebønder i forskellige venskabs-, klient- og afhængighedsforhold til høvdinge. Tanken er dog ikke nærmere elaboreret, og andetsteds i bogen ser det ud, som om forfatterne ikke mener, at dette forslag passer på Trondelagens fasttømrede tingfællesskab af bønder (jf. især s. 53).

Men det helt centrale emne i skildrin-

gen af ældre middelalder er rigssamlingen og landets kristning, fordi det bogen igennem er kongemagt og statsdannelse, som er forfatterens hovedinteresse – hvor Holmsen forsøgte at lægge en hovedvægt på bønderne. Rigssamlingen var indlysende for det 19. århundredes historikere, de kendte jo resultatet, og nordmændene havde jo altid været et folk. Moderne forskning har opponeret imod dette teleologiske syn og påpeget, at det i hvert fald ikke var indlysende, at Norges territorium fik netop det omfang, det fik. Således beherskede de danske konger i det meste af vikingetiden så vigtigt et område som Viken. Harald Hårfager får traditionelt æren for rigssamlingen, men den moderne vikingetidseksperter Claus Krag betragter Haralds virksomhed på linie med andre vikingekongers erobringer. Kristendommen trængte langsomt frem, først med de to Olavers tvangskristning gik det hurtigt. Kongerne forbød den hedenske kult, og Olav den Hellige lod opføre kirker i hvert fylke og lagde jordegods til dem. Denne opfattelse af kristningen går tilbage til Rudolf Keyser, mens andre har ment, at hedenskabet nærmest forsvandt af sig selv. Indførelsen af kristendommen styrkede i al fald kongemagten og svækkede aristokratiets selvstændighed.

Efter 1130 gik Norge ind i en mere end 100-årig borgerkrigsperiode, kongsemnekampene. I betragtning af at man i den foregående tid uden større vanskeligheder ofte havde haft samkonger, er der unægtelig grund til at spørge, hvilke samfundsforhold der betingede borgerkrigene. En sag var det, at alle mænd af kongeslægten, også frillesønner, kunne vælges til konge, men hvem støttede dem. Mange forklaringer er givet. Modsætninger mellem kongemagt og lændmands-aristokrati og (efter ærkesædets oprettelse) en gregoriansk influeret kirke, eller modsætninger mellem landskaber og mellem ledende aristokratiske

slægter. Buhl, Koht og især Holmsen har set stigende befolkningspres og den dermed sammenhængende godsdannelse og voksende jordløse underklasse som de grundlæggende faktorer. I den sidste ende var det aristokratiet, der kæmpede sig frem imod at udøve samfundsherredømme gennem kongemagten (Holmsen). Forfatterne hælder til Sverre Bagges version. Efter vikingetidens slut var aristokratiets økonomiske stilling svækket, man søgte kongens tjeneste for at få del i de stærkt øgede kongelige indtægter. Men efterhånden som kongerne overførte stadig mere gods til kirken, betød dette rivalisering inden for aristokratiet om kongemagtens ressourcer, og misfornøjede kongsemner kunne let skaffe sig støtte.

Den norske kongemagt i storhedstiden o. 1300 fascinerer. Sammenlignet med Danmark var de kongelige indtægter særdeles beskedne, dette til trods for at hverken aristokrati eller kirke havde skattefrihed for deres fæstebønder. Udtil stod kongen stærkt, over for Atlanterhavsøerne, over for Danmark. Og kulturelt var perioden en storhedstid. De materialistisk-marxistisk prægede historikere i mellemkrigstiden udformede teorien om det norske redskabskongedømme. Udbygningen af kongemagten, dens indtægter, administration og ideologi, var i aristokratiets interesse. Kongemagten havde ikke råd til at udstrække skattefriheden, det forklarer aristokratiets store interesse i den kongelige lokalforvaltning og dens indtægter. Andre forskere har peget på kongemagtens positive funktion for bondebefolkningen. Det gjaldt først og fremmest retshåndhævelsen. I øvrigt havde bønderne tilstrækkelig styrke til at have politisk betydning, i hvert fald således, at der måtte tages vidtgående hensyn til dem. De havde stadig militær betydning i ledingsordningen, og skattepresset på dem var lavt. Kongemagten havde der-

for et spillerum mellem de forskellige samfundsgrupper og udviklede sig til at blive et eget samfundsorgan.

Norges nedgang i senmiddelalderen endende med stillingen som dansk lydri-ge i 1536-37 er et klassisk emne. Allerede P.A. Munch etablerede teorien om det svækkede aristokratis betydning for tabet af selvstændigheden, og allerede Aschehoug pegede på landets begræn-ede ressourcer. Den agrarhistoriske skole fra Sigurd Hasund i 1920 over Holmsen til Ødegårdsprojektet har styrket opfat-telsen af det fattige Norge i senmiddelal-deren med et befolkningsfald til en tred-jedel og en nedgang i kongemagtens ind-tægter til 25%. 60% af landets jordbrug, om end de dårligste og mindste, blev lagt øde, og landgilden af de brug, som for-blev i drift, reduceredes til en fjerdedel. Under disse betingelser kan det ikke un-dre, at den norske adel gik en krank skæbne i møde. Lavadelen reduceredes til klienter hos konge, bisper eller verd-slige stormænd, og den egentlige norske højadel bestod i de første årtier af det 16. århundrede af tre familier. Kun kirken kunne takket være sin enorme gods-mængde og andre indtægter forsøge at forsvare en norsk selvstændighed.

I de sidste par tiår har forskningen imidlertid nuanceret dette billede. For det første har man peget på, at befolk-ningsnedgangen ikke var større end an-detsteds og befolkningskrisen ikke mere langvarig. Spørgsmålet bliver, hvorfor den norske magtelite ikke klarede at ud-nytte de ressourcer, som trods alt var til rådighed. Christian 2. viste, at de norske bønder kunne betale langt større skatter, end de hidtil havde gjort. I det sydlige Troms, som var rigt ved handelen med tørfisk, blev skatteyderne i 1520 i snit ansat til en formue på 100 mark og i den gode landbrugsbygd Trøndelagen i snit til 30 mark. Det sidste tal lå på niveau med den samtidige ansættelse af bøn-derne i Nordsjælland.

Den nye forskning peger på de politi-ske forhold. Det er klart, at den stats-bærende klasse, aristokratiet, blev vold-somt svækket i det 15. århundrede. Svækkelsen havde imidlertid ikke blot økonomiske årsager. Unionsmonarkiet havde ikke behov for et stærkt norsk aristokrati. Fra den senere del af Chri-stian I.s regeringstid blev kun ganske få norske adelsmænd slået til riddere, og lensadministrationen rationaliseredes til større len, som endog i stigende grad til-faldt udlændinge. Når man har stillet spørgsmålet, om Norge overhovedet havde ressourcer til at opretholde en egen kongemagt, peges der på, at en in-denlandsk kongemagt med et aristokrati i ryggen, i pagt med den almindelige statsudvikling, tænkeligt havde været i stand til at bruge kirkens store ressour-cer mere aktivt og beskatte bønderne mere effektivt.

Det er et særdeles godt initiativ, de fire historikere har taget ved at skrive denne bog. Jeg har i det foregående re-fereret nogle af de vigtigste problemati-seringer, som de har foretaget, i håb om at vise det frugtbare ved den valgte form, men det forekommer mig også, at dansk middelalderforskning kunne lære noget af den norske. Danske historikere har ikke som de norske haft mange dis-kussioner af de mere grundlæggende forhold og udviklinger, mest debat har der stået om kongens og kirkens rolle ved skabelsen af det højmiddelalderlige samfund.

Bogen er ikke beregnet til sofalæs-ning. Den diskuterer fornuftigvis ikke alle mulige detaljspørgsmål og uenighe-der om empiri, men holder sig mest til de forskellige synsmåder og fortolknin-ger af de store træk i fortiden. Bogen er dog næppe heller særlig nem læsning for historiestuderende, som nok vil have bedst af at have en lærer ved hånden. I øvrigt er den udstyret med gode regi-stre. Især bemærkes et meget omfatten-

de sagregister, som er et godt arbejdsredskab, uanset at det (forståeligt nok) er udskrevet ved edb-søgning.

Norske anmeldere vil naturligvis være de mest kompetente til at påpege fejl eller mangler i fremstillingen, men nogle forhold skal dog fremdrages her. Behandlingen af det indre landnam i den ældste tid s. 27f er, som ovenfor nævnt, ufyldstgørende. Den antagne vækst i bosættelsen bygger på stednavnene, men man glemmer Holmsens pointe, at den klart støttes af de arkæologiske fund. I god overensstemmelse med proklamationen om at se Norge som en del af Europa peger man til gengæld på, at ekspansionen var et fælles nordeuropæisk fænomen, og mener, at der skete en bedre jordbearbejdning med et stigende foldudbytte af kornbruget til følge, fra 1¹/₂-2 til 3-4 fold. Tallene må bygge på Georges Dubys fejlagtige tolkning i 1958 af et frankisk inventarium, og hvilken relevans de måtte have for norske forhold, er ikke let at se. I afsnittet s. 224 om befolkningsvæksten i højmiddelalderen hævdes det, at væksten blev stedse kraftigere, at befolkningskurven steg brattere og brattere. »En stor befolkning vil ganske enkelt vokse raskere enn en liten.« Påstanden er mig ubegribelig. S. 286f behandles senmiddelalderens tendens til omlægning fra korn til kvæg, hvortil anføres en lang række årsager, herunder stigende efterspørgsel og priser på kød og smør. Her havde der unægtelig været grund til at gøre opmærksom på, at der er tale om en fælles nordeuropæisk udvikling.

En detalje: Det forekommer yderst forvirrende, at det gamle valgkonedømme s. 121 betegnes som det »tradisjonelle arvekonedømme«, modstillet kongedømmet af Guds nåde repræsenteret ved den af kirken kronede Magnus Erlingsson. Og en detalje til dansk-tysk historie: fyrsten i Holsten var ikke her- tug, men greve (s. 310 og 328).

Til de tre hovedafsnit findes til indledning nogle kortfattede og ikke helt tilfredsstillende afsnit om kildematerialet. Mest ejendommeligt virker det, at de ældste landskabslove kun omtales rent en passant s. 24. I selve fremstillingen får vi s. 61f i forbindelse med den politiske historie tilfældigvis oplyst navnene på to af de fire lagting, fordi Håkon Adalsteinsfostre formentlig deltog i organiseringen af dem. De to bevarede landskabslove, Gulatingsloven og Frostatingsloven, er imidlertid særdeles væsentlige kilder til forståelse af det norske samfund i det 12. århundrede og også før, og i fremstillingen er der da også henad vejen adskillige henvisninger til disse love til belysning af forskellige forhold. Der burde i bogen have været et afsnit om lovene, deres indhold og kildeværdi.

Et ønskemål kunne være en diskussion af, hvordan og hvorfor kirken kom i besiddelse af så ekstremt meget jordegods, f.eks. som en ekskurs i form af en af de ofte anvendte ruder. Som det nu er, får vi gang på gang at vide, at kirkegodset voksede. Sagregistret er her ikke til megen nytte på grund af dets mekaniske udskrivning, men kirkegods omtales i virkeligheden også s. 77f, 105, 110, 205 og 207. Spørgsmålet er vigtigt, fordi kongemagten, ligesom i Danmark, tidligt havde bortskænket overordentlig meget gods til kirken. Ifølge bogens forfattere fik denne generøsitet betydning for borgerkrigene, idet kongerne nu manglede jordegods, som de kunne forlene til aristokratiet.

Konkluderende skal det siges, at den ny Norgeshistorie er et fremragende initiativ, som der er kommet en kompetent og velskrevet bog ud af. Danske middelalderforskere kan kun misunde nordmændene, at de kan skrive deres lands middelalderhistorie med så megen debat og perspektiv.

Erik Ulsig